

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovu članka V stavak 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i članka 39. stavak 1. Poslovnika o radu Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 16. do 20. lipnja 2014. godine, donijelo je

ODLUKU

I

Povijesno područje – Zaplanik, općina Ravno, proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik čini prapovijesna grobna gomila (tumulus), srednjovjekovna nekropola sa 30 stećaka, ostatci srednjovjekovne crkve, pravoslavna crkva posvećena svetim Apostolima Petru i Pavlu i pravoslavno groblje sa 15 krstova u selu Zaplanik, općina Ravno.

Nacionalni spomenik se nalazi na prostoru označenom kao k.č. 410/1, posjedovni list broj 131/1, k.o. Kurtovići, z.k. uložak broj 352, k.o. SP-Kurtovići i k.č. 410/2, posjedovni list broj 118/1, k.o. Kurtovići, z.k. uložak broj 498, k.o. SP-Kurtovići, općina Ravno, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik se primjenjuju mjere zaštite utvrđene Zakonom o sprovođenju odluka Povjerenstva za zaštitu nacionalnih spomenika, uspostavljenog prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH", br. 2/02, 27/02, 6/04 i 51/07).

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Vlada Federacije) dužna je osigurati pravne, znanstvene, tehničke, administrativne i financijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljem tekstu: Povjerenstvo) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati financijska sredstva za izradu i postavljanje informacijske ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

U cilju trajne zaštite nacionalnog spomenika na prostoru definiranom u točki I stavak 3. ove odluke primjenjuju se sljedeće mjere zaštite:

- dopušteni su isključivo istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi, radovi na tekućem održavanju, uključujući i one radove koji imaju za cilj prezentaciju spomenika, uz odobrenje federalnog ministarstva nadležnog za prostorno

uređenje (u daljnjem tekstu: nadležno ministarstvo) i strukovni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na razini Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nadležna služba zaštite);

- dopušteno je obavljanje radova na infrastrukturi, uz odobrenje nadležnog ministarstva i strukovno mišljenje nadležne službe zaštite;
- nije dopušteno izvođenje radova koji bi mogli ugroziti nacionalni spomenik, kao ni postavljanje privremenih objekata ili stalnih struktura, čija svrha nije isključivo zaštita i prezentacija nacionalnog spomenika;
- tijekom naredne restauracije cementne fuge i ostale dijelove, koji su malterisani cementnim malterom, zamijeniti odgovarajućim malterom i na odgovarajući način izvedenim spojnicama;
- nije dozvoljeno uklanjanje integralnih dijelova objekta crkve i njihova zamjena novim, izuzev u slučaju disfunkcije koju može konstatirati nadležna služba zaštite;
- Staro zvono iz 1871. godine i kamene dijelove "preslice" potrebno je rastaurirati i sačuvati na lokalitetu; radovi na uređenju spomenika i radovi na saniranju oštećenja dopušteni su isključivo uz prethodno izrađen plan sanacije, restauracije i konzervacije i uz odobrenje nadležnog ministarstva i nadzor nadležne službe zaštite;
- nije dozvoljeno čišćenje spomenika niti skidanje patine sa kamena;
- izuzetno od prethodne alineje, dozvoljeno je čišćenje stećaka i krstova u slučaju da je ono neophodno za istragu epigrafskih ili dekorativnih elemenata stećka i krstova, uz prethodno izrađen elaborat i odobrenje nadležnog ministarstva. Elaborat treba biti zasnovan na biološkim, kemijskim, fizičkim i drugim analizama za koje konzervator utvrdi da su neophodne, te sadržavati odgovarajuće konzervatorske mjere i procjenu utjecaja načina čišćenja na kamen;
- prostor spomenika bit će otvoren i dostupan javnosti, a može se koristiti u edukativne i kulturne svrhe;
- područje predstavlja arheološki lokalitet, pa je prilikom obavljanja istražnih radova obvezno osigurati prisustvo arheologa;
- zabranjeno je odlaganje svih vrsta otpada.

Vlada Federacije je dužna posebice osigurati provođenje sljedećih mjera:

- izradu geodetskog snimka postojećeg stanja;
- izradu Plana sanacije, restauracije, konzervacije i prezentacije nacionalnog spomenika, koji treba sadržavati arheološku istragu prostora nacionalnog spomenika, uređenje nekropole sa uklanjanjem samonikle vegetacije i redovno održavanje spomenika.

IV

Svi pokretni nalazi, koji tijekom arheološke istrage budu nađeni, bit će pohranjeni u najbližem muzeju koji ispunjava kadrovske, materijalne i tehničke uvjete ili u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine u Sarajevu, obrađeni i prezentirani na odgovarajući način.

Izuzetno od stavka 1. ove točke, u periodu do ponovnog otvaranja Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, a u slučaju da najbliži muzej ne ispunjava kadrovske, materijalne i tehničke uvjete, nositelji arheološke istrage dužni su podnijeti pisani zahtjev Povjerenstvu da odredi instituciju u kojoj će arheološki nalazi biti privremeno pohranjeni.

Sav pokretni i nepokretni arheološki materijal koji bude nađen tijekom arheološke istrage neophodno je stručno obraditi.

Arheolog – voditelj arheološke istrage dužan je nakon izvršenih arheoloških radova podnijeti izvješće Povjerenstvu i instituciji koja je obavila istrage.

Arheolog – voditelj arheološke istrage mora imati na raspolaganju sav pronađeni pokretni i nepokretni arheološki materijal dok traje istraga i dok ne završi izvješće, a najduže za period od tri godine.

Paralelno s izvođenjem arheološke istrage, neophodna je sukcesivna konzervacija nepokretnih nalaza na lokalitetu i konzervacija pokretnog arheološkog materijala i njegovo pohranjivanje u odgovarajuće prostore (depoe).

Nakon dostavljanja izvješća o provedenoj istrazi, Povjerenstvo će utvrditi pokretne nalaze na koje će biti primjenjivane mjere zaštite koje Povjerenstvo utvrđuje.

Iznošenje pokretnih nalaza iz stavka 1. ove točke iz Bosne i Hercegovine nije dopušteno.

Izuzetno od odredbe prethodnog stava, ukoliko voditelj istrage utvrdi da je neophodna obrada nekog nalaza izvan zemlje, dokaze o tomu prezentirat će Povjerenstvu, koje može dopustiti privremeno iznošenje nalaza iz zemlje pod detaljno utvrđenim uvjetima njegovog iznošenja, postupanja sa njime tijekom boravka izvan zemlje i njegovog povratka u Bosnu i Hercegovinu.

V

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski spisi u dijelu u kojemu su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

VI

Svatko, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i općinske službe, suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VII

Ova odluka dostavit će se Vladi Federacije, nadležnom ministarstvu, nadležnoj službi zaštite i općinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra, radi sprovođenja mjera utvrđenih u toč. II–VI ove odluke, te nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VIII

Sastavnim dijelom ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim osobama u prostorijama i na web-stranici Povjerenstva (<http://www.kons.gov.ba>).

IX

Prema članku V stavak 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Povjerenstva su konačne.

X

Ova odluka stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku BiH".

Ovu odluku Povjerenstvo je donijelo u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Martin Cherry, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović i Ljiljana Ševo.

Predsjedateljica Povjerenstva

Ljiljana Ševo

Broj: 06.2-2.3-59/14-26
16. lipnja 2014. godine
Sarajevo

O b r a z l o Ź e n j e

I – UVOD

Na osnovu članka 2. stavak 1. Zakona o sprovođenju odluka Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljeno prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, "nacionalni spomenik" je dobro koje je Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom, sukladno čl. V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 33/02), sve dok Povjerenstvo ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za to dobro podnesen zahtjev.

Stevo Putica (predsjednik Crkvenog odbora hrama sv. Apostola Petra i Pavla u Zaplaniku) je dana 15. svibnja 2012. godine, podnio prijedlog/peticiju za proglašenje *Crkve sv. apostola Petra i Pavla sa pravoslavnim grobljem, srednjovjekovnom nekropolom stećaka i temeljima srednjovjekovne crkve u selu Zaplanik (Trebinjska šuma), Ravno*, nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.

Sukladno odredbama Zakona, a na osnovu članka V stavak 4. Aneksa 8. i članka 35. Poslovnika o radu Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, Povjerenstvo je pristupilo sprovođenju postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

Izjava o značaju dobra

Kompleks crkava u Zaplaniku sa prapovijesnim, srednjovjekovnim i kasnije pravoslavnim nadgrobnicima, jedinstvena je graditeljska cjelina. U srednjem vijeku (XIV i XV stoljeće) kompleks je pripadao moćnom velikašu Radoslavu Pavloviću u okviru rasutih enklava u primorskim oblastima Istočne Hercegovine. Na lokalitetu se nalazi prapovijesna grobna gomila, nekropola sa 30 stećaka, ostatci srednjovjekovne crkve, pravoslavna crkva sv. Petra i Pavla i 15 nadgrobnika (krstača). Od ukupnog broja stećaka ukrašeno je 10 primjeraka i to motivima: bordura, krst, povijena loza sa trolistom, scena sa životinjama – 4 košute, mješovito kolo sa sedam figura u kojem su igrači naizmjenično muške i ženske figure, ispred kojih je jelen sa jahačem, mješovito kolo sa osam figura u kojem je na čelu muška figura, zatim pet ženskih, te muška i na kraju ženska figura, vodenica – 2 primjerka, arkade, i mač sa štitom – 3 primjerka. U južnom dijelu nekropole sa stećcima nalazi se pravoslavna crkva posvećena svetim apostolima Petru i Pavlu, u narodu nazvana Petrovicom. U njenoj neposrednoj blizini je i prapovijesna gomila, a nekih 15 m u pravcu jugoistoka nalaze se ostatci srednjovjekovne crkve.

II - PRETHODNI POSTUPAK

Tijekom vođenja postupka izvršen je uvid u:

- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući opis, arhitektonski snimak i fotografije
- uvid u sadašnje stanje dobra;
- kopiju katastarskog plana;
- zemljišno-knjižni izvadak;
- povijesnu, arhitektonsku ili drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korištene dokumentacije u okviru ove odluke.

Prema odredbi članka V stavak 2. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i članka 37. Poslovnika o radu Povjerenstva, prije donošenja konačne odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom, Povjerenstvo će pružiti mogućnost vlasniku predloženog nacionalnog spomenika, podnositelju peticije, institucijama nadležnim za očuvanje naslijeđa, strukovnim i znanstvenim institucijama, stručnjacima i znanstvenicima, kao i drugim zainteresiranim osobama da iznesu svoje stavove. Sukladno tomu, Povjerenstvo je poduzelo sljedeće aktivnosti:

- Dopisima broj: 05.2-35.2-5/12-208; i 05.2-35.2-19/12-45 od 14.11.2012. godine, Povjerenstvo je zatražilo dostavljanje dokumentacije, napomena, sugestija i stavova vlasnika u vezi sa proglašenjem *Crkve sv. apostola Petra i Pavla sa pravoslavnim grobljem, srednjovjekovnom nekropolom stećaka i temeljima srednjovjekovne crkve u selu Zaplanik (Trebinjska šuma), Ravno* od: Općine Ravno (Načelnik; Organ uprave nadležan za poslove urbanizma i katstra), Federalnog ministarstva prostornog uređenja, Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta i Crkvene Opštine Trebinje.

Do donošenja odluke, Povjerenstvu je dostavljena sljedeća dokumentacija:

- Dopis Federalnog ministarstva prostornog uređenja broj: 03-23-2-1295/12 MD od 16.11.2012. godine, Povjerenstvo je obaviješteno da Ministarstvo ne raspolaže podacima niti dokumentacijom u vezi sa predmetnim dobrom.
- Dopis Trebinjsko-Markanske Biskupije, Župa Rođenja Blažene Djevice Marije – Katedrala – Trebinje broj: 88/2012 od 23.11.2012. godine, kojim su Povjerenstvu dostavljeni kopija Izvoda katastarskog plana, Posjedovni list, zemljišnoknjižni uložak, situacioni plan i stav vlasnika zemljišne parcele.
- Dopis Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta broj: 07-40-4-5919-1/12, od 27.11.2012. godine, kojim su Povjerenstvu dostavljeni podatci o evidenciji i statusu prethodne zaštite za predmetno dobro.
- Dopis Crkvene Opštine Trebinje, Parohija treća trebinjska broj: 19/12 od 31.12.2013. godine, kojim su Povjerenstvu dostavljeni povijesni podatci za predmetno dobro i fotografije crkve (11 primjeraka) prije oštećenja i poslije.
- Dana 14.04.2014. godine na terenu preuzeti katastarski podatci (kopija

katastarskog plana broj: 35-XV-d/3; R= 1:6250; za k.č. 410/1 i 410/2, k.o. Kurtovići, Ravno; Posjedovni list broj; 118/ i 131/1, zk uložak broj 352) u Povjerenstvu zavedeni pod rednim brojem; 06.2-36.1-3/14-46 od 16.04.2014. godine.

- Dana 14.04.2014. godine na terenu je preuzet projekat rekonstrukcije Crkve Svetog Petra i Pavla Zaplanik sa fotografijama. Projekat je priredio ART-ARH studio (arh. Vuk Roganović) Trebinje broj: 12-111 od 24.11.2008. godine. Investitor projekta je Eparhija Zahumsko Hercegovačka i Primorska. U Povjerenstvu je zaveden dokument pod rednim brojem; 06.2-35.8-10/14-73 od 16.04.2014. godine.
- Dana 15.04.2014. godine na terenu su preuzeti povijesni podatci sela Zaplanik, koje je priredio dr. Aleksandar Ratković i Izvod iz knjige Š. Bešlagić, *Stećci, kataloško-topografski pregled*, Sarajevo 1971., str. 408. U Povjerenstvu su dokumenti zavedeni pod rednim brojem; 06.2-35.8-10/14-73 od 16.04.2014. godine.
- stav vlasnika zemljišne parcele k. č. 410/1, k.o. Kurtovići, jasan je dostavljanjem peticije za proglašenjem predmetnog dobra nacionalnim spomenikom. Vlasnik zemljišne parcele k. č. 410/2, k.o. Kurtovići je saglasan je da se ostatci temelja srednjovjekovne crkve proglaše nacionalnim spomenikom, a protivi se činjenici da se dio groblja koji pripada katolicima, proglasi nacionalnim spomenikom, s obrazloženjem da za to nema osnova i da je groblje još aktivno.
- Dana 09.09.2014. godine, na adresu Povjerenstva Milan Putica je dostavio transkripciju i transliteraciju natpisa na 15 krstova u pravoslavnom groblju u Zaplaniku.

Na osnovu uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podatci o dobru

Lokacija

Selo Zaplanik se nalazi na krajnjem jugu Hercegovine, u jugoistočnom dijelu općine Ravno, od čijeg središta je udaljeno oko 25, 74 km.¹ Od Trebinja je udaljeno 20 km, od Dubrovnika 15 km, a od granice Bosna i Hercegovina – Hrvatska, udaljeno je 7 km. Lokalitet je smješten na nadmorskoj visini od 718 m, zemljopisnoj širini N 44° 14' 33.29" i zemljopisnoj dužini E 18° 48' 26.99"² ili N 4900098. 630 i E 6564898.16 EPE: 1,2 m SBAS.

Nacionalni spomenik se nalazi na prostoru označenom kao k.č. 410/1, posjedovni list broj 131/1, k.o. Kurtovići, z.k. uložak broj 352, k.o. SP-Kurtovići i k.č. 410/2, posjedovni list broj 118/1, k.o. Kurtovići, z.k. uložak broj 498, k.o. SP-Kurtovići, općina Ravno, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

U zemljišnim knjigama sa 1/1 kao vlasnik k. č. 410/1, k.o. Kurtovići, uknjižena je Srpska pravoslavna crkvena opština u Kurtovićima, također sa 1/1 kao vlasnik k.č. 410/2, uknjižena je Rimokatolička crkva u Trebinju.

¹ www.google earth.com (23.05.2014.)

² www.google earth.com (23.01.2014.)

Povijesni podatci

Šuma trebinjska se prostire od dubrovačke granice na jugu (granica Hrvatske i Bosne i Hercegovine), do rijeke Trebišnjice na sjeveru. Njena istočna granica je uglavnom cesta Dubrovnik – Dražin Do. Zapadno od Šume je područje Bobani. U vrijeme osmanske uprave u BiH, Šuma je imala status nahije, a polovicom XIX stoljeća pripadalo joj je više sela Pobrđa na desnoj obali Trebišnjice i to: Mesari, Kovačina, Žulja, Lug, Staro Slano i Kočela. Od najstarijih vremena prostor Šume je bio naseljen, tako se na njenom području nalaze brojne prapovijesne gradine, grobne gomile (tumulusi), srednjovjekovna groblja sa stećcima, crkvine, crkve, srednjovjekovni gradovi i selišta. Preko Šume je vodio i srednjovjekovni trgovački put Dubrovnik – Popovo – dolina Neretve – Bosna, a njenim istočnim krajem put Dubrovnik – Trebinje – Raška.³ Kroz dostupne dokumente i povijesne izvore, naseljeno mjesto Zaplanik spominje se pod nekoliko naziva: Planik, Žurovići, Zurovići, Zaplanik.⁴ Naziv je dobilo po tomu što se nalazi s jugozapadne strane brijega Planik. Na naseljenost Zaplanika u doba prapovijesti upućuju grobne gomile, razmještene ispod sela i oko kompleksa crkava. Lj. Sparavalo je zabilježio da se zapadno od groblja na Petrovom brijegu nalaze 4 gomile, a peta najistočnija u samom groblju. Na njoj je smješten i jedan stećak.⁵ U jednom rukopisnom pomeniku manastira Tvrdoš, navedena su sva naselja Eparhije Zahumsko Hercegovačke i Primorske, među kojima se spominje i današnje selo Zaplanik pod nazivom Zurovići.⁶ U jednom dokumentu iz 1436. godine spominje se stanoviti Marko Kalođurđević iz Žurovića – *Marcus Calogiurgieuich de Surovich*, a godinu dana kasnije i mjesto Kalođurđevići. K. Jireček misli da je mjesto dobilo ime od stanovitog "lepog Đurđa" te da je poznato i po tomu što su u njemu živjeli Vlasi Žurovići. Katun Vlaha Žurovića (*caton Zurri, Sur, Xur, Xurovich*) spominje se u XIV stoljeću, ime je dobio po osobnom imenu svoga starješine Žura Bogunovića, čije se ime spominje još 1367. godine. Tridesetih godine XV stoljeća od katuna Žurovići odvojili su se Kalađurđevići, nešto kasnije Vrančići, a potom i Nenojevići. Za Vrančiće nije utvrđeno gdje su živjeli, a po Nenojevićima ime je dobilo današnje selo Nenovići. U prvoj polovici XV stoljeća Žurovići su bili Vlasi Pavla Radenovića, Radoslava Pavlovića i Ivaniša Pavlovića. Kada su Pavlovići izgubili svoje posjede u Primorju, jedino je katun Vlaha Žurovića ostao u njihovom posjedu do 1463. godine.

U periodu od 1463. do 1465. godine Vlasi su bili u posjedu Vladislava Kosače (sina hercega Stjepana Kosače) kada su došli pod vlast Osmanlija.⁷ Selo Zapalanik se spominje i u vrijeme osmanske uprave u BiH, i to u dubrovačkom arhivu 09.10.1470. godine, kada su vlasi Pilatovci ranili Ivana Pripčinovića, dok je išao "*versus Planich*".⁸

Sjeverno od sela Zaplanik na niskom Petrovom brijegu, nalazi se srednjovjekovno

---

³ Sparavalo, Ljubo. *Srednjovjekovna groblja, crkvine i crkve na području Šume trebinjske*. Trebinje: Zavičajni muzej Trebinje, TRIBUNIA 5, 1979., str. 53.

⁴ Ratković, Aleksandar. *Selo Zaplanik – Trebinjska šuma – Trebinje (geografski položaj, istorijat, crkva svetih apostola Petra i Pavla)*. Neobjavljen rad dostavljen Povjerenstvu dana 15.04.2014. godine.

⁵ Sparavalo, Ljubo. *Srednjovjekovna groblja, crkvine i crkve na području Šume trebinjske*. Trebinje: Zavičajni muzej Trebinje, TRIBUNIA 5, 1979., str. 73, 76.

⁶ Ratković, Aleksandar. *Selo Zaplanik – Trebinjska šuma – Trebinje (geografski položaj, istorijat, crkva svetih apostola Petra i Pavla)*. Neobjavljen rad dostavljen Povjerenstvu dana 15.04.2014. godine.

⁷ Sparavalo, Ljubo. *Srednjovjekovna groblja, crkvine i crkve na području Šume trebinjske*. Trebinje: Zavičajni muzej Trebinje, TRIBUNIA 5, 1979., str. 73–75.

⁸ Ratković, Aleksandar. *Selo Zaplanik – Trebinjska šuma – Trebinje (geografski položaj, istorijat, crkva svetih apostola Petra i Pavla)*. Neobjavljen rad dostavljen Povjerenstvu dana 15. 04. 2014. godine.

i savremeno pravoslavno i katoličko groblje. Već je spomenuto da se u groblju nalazi i jedna grobna gomila. Sa sjeverne strane gomile je pravoslavna crkva sv. Petra i Pavla, a sa južne strane ruševina nekadašnje srednjovjekovne crkve, koju Lj. Sparavalo i Đ. Tošić⁹ nazivaju katoličkom crkvom sv. Petra.¹⁰

Lj. Sparavalo spominje da je u ovoj crkvi J. M. Bonaldi¹¹ 1644. godine služio misu. Nakon zemljotresa 1667. godine, koji je razrušio Dubrovnik i okolinu, na crkvi je srušen krov i od tada ona više nije opravljana.¹²

Godine 1967. uz njen sjeverni dovratnik i u apsidalnoj konhi Z. Kajmaković je pronašao fragmente fresko oslikanog maltera, u vidu okerastih i crvenkastih fleka, te je na osnovu toga zaključio da je crkva bila slikana u freskotehnici, bizantijskog stila.¹³ Jugoistočno od ruševina crkve je katoličko groblje u kojem se kopaju umrli iz porodice Radulović i gdje nema evidentiranih srednjovjekovnih nadgrobnika – stećaka. Sa sjeverne strane grobne gomile nalazi se pravoslavna crkva. Iz podataka koje je arhimandrit Nikifor Dučić prosljedio ruskom konzulu Giljferdingu navodi se podatak da je 1857. godine u selu Zaplanik postojala, znatno manjih dimenzija, pravoslavna crkva posvećena sv. Pantelejmonu. Na njenom mjestu 1864. godine, podignuta je nova pravoslavna crkva, većih dimenzija, koja je 1865. godine posvećena Vavedeniju presvete Bogorodice.¹⁴ Već 1903. godine zabilježeno je da je crkva posvećena svetim apostolima Petru i Pavlu, te da je narod zove Petrovicom.

Na osnovu činjenica da se ispred ulaza u crkvu nalaze dvije ploče bez ukrasa, (danas se ne vide jer su prekrivene betonom, ali su konstatirane na osnovu fotografija koje su dostavljene Povjerenstvu) te da su stećci, koji su iskorišteni kao podzida za grobnu gomilu, ranije bili pred crkvom, s njene zapadne strane i da su pomaknuti da bi se pred crkvom napravio slobodan prostor, kao i činjenicom da su pojedini stećci ugrađeni u temelje crkve prilikom proširivanja sa bočne sjeverne i južne strane, A.

---

⁹ Tošić, Đuro. *Trebinjska oblast u srednjem vijeku*. Beograd: Istorijski institut SANU, 1998, str. 23.

¹⁰ A. Ratković je pak mišljenja da se bez provedenih arheoloških istraga sa sigurnošću ne može tvrditi da se radi o katoličkoj crkvi, te da bi se prije moglo reći da su to ostatci srednjovjekovne crkve građene u duhu pravoslavne tradicije. Svoje mišljenje potkrepljuje činjenicama da se na osnovu izvješća misionara i pisama koja su slali nadređenim u Rim, ne mogu uzeti kao valjan dokaz, zatim da se pored crkve uglavnom sahranjivalo pravoslavno stanovništvo, dok se katoličko stanovništvo iz porodice Radulović sahranjivalo u svoje groblje blizu sela Kalađerđevići. Tak kada se Škero iz Zaplanika pobratimio sa Radulovićem iz Kalađerđeva, a koji je prvi umro, na zahtjev Škere, Radulović je zakopan u groblje na Petrovom brijegu. Svoje tumačenje A. Ratković potkrepljuje i činjenicama da u pravoslavnom hrišćanstvu postoji više primjera, gdje su crkve građene jedna pored druge te da su obično jedna posvećena svetom Petru, a druga svetom Pavlu. Zatim na osnovu činjenice da su crkvene apside obje crkve na istoku, A. Ratković navodi pretpostavku da se crkva sv. Pantelejmona nalazila na sadašnjim ostacima temelja crkve ili ispod temelja crkve svetih apostola Petra i Pavla. Ratković, Aleksandar. *Selo Zaplanik – Trebinjska šuma – Trebinje (geografski položaj, istorijat, crkva svetih apostola Petra i Pavla)*. Neobjavljen rad dostavljen Povjerenstvu dana 15. 04. 2014. godine.

¹¹ Josip M. Bonaldi je bio svećenik dominikanskog reda, rodom iz Zadra. Bio je profesor teologije u Rimu na dominikanskom sveučilištu uz crkvu Sta Maria sopra Minerva. Godine 1644. u mjesecu lipnju, dolazi u misionarsku službu u župu Zuroviće, kod Trebinja. U periodu od 1648. do 1653. godine obnašao je dužnost barskog nadbiskupa. Krunic, Dragoslav. *Zadnji katolici u okolici Trebinja*. KALENDAR_NAPREDAK, br. 26, 01/01/1936, str. 160, 161.

¹² Sparavalo, Ljubo. *Srednjovjekovna groblja, crkvine i crkve na području Šume trebinjske*. Trebinje: Zavičajni muzej Trebinje, TRIBUNIA 5, 1979., str. 74.

¹³ Kajmaković, Zdravko. *Zidno slikarstvo u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1971. str. 311.

¹⁴ Sparavalo, Ljubo. *Srednjovjekovna groblja, crkvine i crkve na području Šume trebinjske*. Trebinje: Zavičajni muzej Trebinje, TRIBUNIA 5, 1979., str. 73–77.

Ratković i Lj. Sparavalo smatraju da je sadašnja crkva sagrađena na srednjovjekovnoj crkvi.¹⁵ Ukoliko se sprovedu sveobuhvatne arheološke istrage, navedena povijesna činjenica bi se mogla smatrati relevantnom.

Protojerej Arsenije Ćorović (početak 50-ih godina XX stoljeća do 1992. godine) je narodu prenio podatak da je u temelje crkve sv. Apostola Petra i Pavla ugrađena čestica mošti Svetog Apostola Petra.¹⁶

U vrijeme II svjetskog rata na prostoru Bosne i Hercegovine (1941. – 1945.), italijanska vojska je provalila u crkvu i polomila par velikih grobnih ploča u crkvenom dvorištu. Tada su posječene i desetine hrastova u groblju. Crkva je oštećena prilikom ratnih dejstava u periodu od 1992. – 1995. godine, a Aleksandar Ratković u svojem neobjavljenome rukopisu tvrdi da je i nekoliko stećaka,¹⁷ među njima i stećak sa rijetkom predstavom četiri košute s jedne strane, a sa druge mješovito kolo sa sedam figura, ispred kojih je jelen sa jahačem.¹⁸ Na osnovu projekta rekonstrukcije Crkve Svetog Petra i Pavla Zaplanik, kojeg je 2008. godine priredio ART-ARH studio (arh. Vuk Roganović) Trebinje, investitor (Eparhija Zahumsko Hercegovačka i Primorska) je u periodu 2009. – 2014. godine izvršio obnovu crkve.

2. Opis dobra

Cjelinu sela Zaplanik čine Gornje i Donje selo. Ispod sela u pravcu sjevera nalaze se prapovijesne grobne gomile, srednjovjekovna nekropola sa stećcima, ostatci temelja srednjovjekovne crkve, crkva svetih apostola Petra i Pavla, škola i željeznička postaja. Gornje selo je smješteno sa jugozapadne strane brda Mali Planik, a Donje Selo je u blizini asfaltnog puta Hum – Ivanica i udaljeno je od Gornjeg Sela oko 250 m u pravcu sjeveroistoka. Brdo Mali Planik je krajnji i najzapadniji obronak planine Vlaštica, svojim položajem štiti selo od sjevernih vjetrova te omogućava klimu koja pogoduje primorskim biljnim vrstama. Do 1976. godine kroz Zaplanik je prolazila željeznička pruga Hum – Dubrovnik.

Prostor groblja (pravoslavnog i katoličkog) je smješten na nadmorskoj visini od 294m, zemljopisnoj širini 42°42'04.29"N i zemljopisnoj dužini 18°09'11.05"E.¹⁹ Ograđen je kamenim suhozidom i zaprema površinu od 3 650 m². Od čega 170 m² je dio koji predstavlja katoličko groblje, a ostatak od 3 480 m², je dio koji predstavlja pravoslavno groblje. Ulaz u groblje je sa istočne strane, a unutar ograđenog prostora nalaze se: prapovijesna grobna gomila, srednjovjekovni nadgrobnici – stećci (30 primjeraka), ostatci srednjovjekovne crkve, crkva sv. Apostola Petra i Pavla iz 19. stoljeća, pravoslavne

---

¹⁵ Ratković, Aleksandar. *Selo Zaplanik – Trebinjska šuma – Trebinje (geografski položaj, istorijat, crkva svetih apostola Petra i Pavla)*. Neobjavljen rad dostavljen Povjerenstvu dana 15.04.2014. godine. Sparavalo, Ljubo. *Srednjovjekovna groblja, crkvine i crkve na području Šume trebinjske*. Trebinje: Zavičajni muzej Trebinje, TRIBUNIA 5, 1979., str. 73–77.

¹⁶ Dopis Crkvene Opštine Trebinje, Parohija treća trebinjska broj: 19/12 od 31.12.2013. godine.

¹⁷, Ratković, Aleksandar. *Selo Zaplanik – Trebinjska šuma – Trebinje (geografski položaj, istorijat, crkva svetih apostola Petra i Pavla)*. Neobjavljen rad dostavljen Komisiji dana 15.04.2014. godine

¹⁸ Sparavalo, Ljubo. *Srednjovjekovna groblja, crkvine i crkve na području Šume trebinjske*. Trebinje: Zavičajni muzej Trebinje, TRIBUNIA 5, 1979., str. 78.

¹⁹ www.google earth.com (23.01.2014.)

grobnice sa krstovima iz perioda XIX, XX. i XXI. stoljeća te dvije grobnice katoličke porodice Radulović.

Na nekropoli sa stećcima nalazi se 30 stećaka, od toga jedan je smješten na grobnoj gomili, 8 vidljivih primjeraka ugrađeno je u temelje sa bočnih strana crkve sv. Apostola Petra i Pavla, dok su 4 primjerka ugrađena u podzidu grobne gomile sa njezine sjeverne strane. Od ukupnog broja stećaka njih 7 je u formi ploča, 13 u formi sanduka te 10 primjeraka (ugrađeni u temelje crkve i podzidu gomile) za koje se može pretpostaviti da su sanduci. Položeni su od sjevera ka jugu, a orijentirani su u pravcu zapad – istok, osim tri stećka (br. 27, 28 i 29.) koji su orijentirani u pravcu sjever – jug. Ukrašeno je 10 primjeraka i to motivima: bordura, krst, povijena loza sa trolistom, scena životinja – 4 košute, mješovito kolo sa sedam figura u kojem su igrači naizmjenično muške i ženske figure, ispred kojih je jelen sa jahačem, zatim mješovito kolo sa osam figura u kojem je na čelu muška figura, zatim pet ženskih, te muška i na kraju ženska figura, vodenica – 2 primjerka, arkade, i mač sa štitom – 3 primjerka. Na osnovu zastupljenih formi i ukrasa na stećcima, nadgrobници se mogu datirati u razvijeni srednji vijek (XIV i XV stoljeće).

U južnom dijelu nekropole nalazi se pravoslavna crkva u čijim temeljima se nalazi spomenutih 8 stećaka. Crkva je posvećena Svetim Apostolima Petru i Pavlu, oko nje se nalaze i grobnice sa krstačama, gdje se uočavaju natpisi koji ukazuju da se ukopavanje pravoslavnog stanovništva vršilo krajem XIX i u prvoj polovici XX stoljeća. Tehnički je ukupno obrađeno 15 grobnih mjesta sa krstačama. Na udaljenosti do 15 metara od pravoslavne crkve u pravcu jugoistoka nalaze se ostatci temelja i zidova crkve, čiji se nastanak vezuje za srednji vijek.²⁰

Stanje spomenika

Prapovijesna grobna gomila (tumulus) br. 1. koja se tretira ovom Odlukom nalazi se unutar ograđenog prostora groblja. Smještena je na prostoru između crkava na nadmorskoj visini od 295m, zemljopisnoj širini 4728563 N i zemljopisnoj dužini 6512936 E.²¹ Gomila zauzima prostor sa promjerom od 15 m, visoka je oko 2 m, obim gomile je 45 metara i površina oko 164 metra. Sa sjeverne i sjeverozapadne strane gomile nalazi se podzida u koju su ograđena 4 stećka. Sa zapadne i jugozapadne strane nalaze se recentnije grobnice. Na površini podzida vidljivi su ostatci kamena poredanog u obliku kruga. U dijelovima koji su niži i bliži razini okolnog terena, gomila je obrasla niskom travom. Na vrhu se ne primjećuju bilo koji drugi ostatci grobnice, osim jednog stećka u formi sanduka. Zapadno od groblja na udaljenosti u promjeru 50–350 m, nalaze se još 4 grobne gomile, dok se istočno od groblja, također nalaze 3 grobne gomile i mjesto i ostatci jedne grobne gomile. Gomile izvan ograde grobljanske cjeline nisu tretirane ovom Odlukom,

Prapovijesna grobna gomila (tumulus) br. 2. nalazi se sjeverozapadno od nacionalnog spomenika na udaljenosti do 70 m zračne linije. Smještena je na nadmorskoj visini od 293m, zemljopisnoj širini 4728612 N i zemljopisnoj dužini 6512868

---

²⁰ Uz njen sjeverni dovratnik i u apsidalnoj konhi Z. Kajmaković je pronašao fragmente fresko oslikanog maltera, te je na osnovu toga zaključio da je crkva bila fresko slikana. Sparavalo, Ljubo. *Srednjovjekovna groblja, crkvine i crkve na području Šume trebinjske*. Trebinje: Zavičajni muzej Trebinje, TRIBUNIA 5, 1979., str. 77.

²¹ GPS Magellan Professional (07. kolovoz 2014.)

E.²²

Gomila zauzima prostor sa promjerom od 34 metara, visoka je oko 4,5 metara, obim gomile je 107 metara i površina 907 metara. U dijelovima koji su niži i bliži zemlji gomila je obrasla raslinjem i većim drvećem. Osim kamena koji je postavljan u kružnom tijeku na vrhu se primjećuju i manje vrste zaklona napravljene od kamena, vjerojatno u novije vrijeme.

Prapovijesna grobna gomila (tumulus) br. 3. nalazi se sjeverozapadno od nacionalnog spomenika na udaljenosti do 163 m zračne linije. Smještena je na nadmorskoj visini od 286m, zemljopisnoj širini 4728636 N i zemljopisnoj dužini 6512780 E.²³

Gomila zauzima prostor sa promjerom od 32, 80 metara, visoka je 4,5–5 metara, obim gomile je 103 metra i površina 845 metara. U dijelovima koji su niži i bliži zemlji gomila je obrasla raslinjem i većim drvećem. Osim kamena koji je postavljan u kružnom tijeku na vrhu se ne primjećuju bilo koji drugi ostatci grobnice.

Prapovijesna grobna gomila (tumulus) br. 4. nalazi se zapadno od nacionalnog spomenika na udaljenosti do 204 m zračne linije. Smještena je na nadmorskoj visini od 282m, zemljopisnoj širini 4728591 N i zemljopisnoj dužini 6512716 E.²⁴

Gomila zauzima prostor sa promjerom od 34 60 metara, visoka je oko 6 metara, obim gomile je 108, 6 metara i površina 939, 77 metara. U dijelovima koji su niži i bliži zemlji gomila je obrasla raslinjem i većim drvećem, koje se u manjim količinama nalazi i na vrhu gomile. Osim kamena koji je postavljan u kružnom tijeku na vrhu se primjećuju i manje vrste zaklona napravljene od kamena, vjerojatno u novije vrijeme.

Prapovijesna grobna gomila (tumulus) br. 5. nalazi se jugozapadno od nacionalnog spomenika na udaljenosti do 365 m zračne linije. Smještena je na nadmorskoj visini od 288m, zemljopisnoj širini 4728467 N i zemljopisnoj dužini 6512574 E.²⁵

Gomila zauzima prostor sa promjerom od 31,60 metara, visoka je oko 4 metra, obim gomile je 99 metara i površina 784 metra. U dijelovima koji su niži i bliži zemlji gomila je obrasla niskom travom, raslinjem i većim drvećem. Osim kamena koji je postavljan u kružnom tijeku na vrhu se ne primjećuju bilo koji drugi ostatci grobnice.

Prapovijesna grobna gomila (tumulus) br. 6. nalazi se istočno od nacionalnog spomenika na udaljenosti do 300 m zračne linije. Smještena je na nadmorskoj visini od 282m, zemljopisnoj širini 4728518 N i zemljopisnoj dužini 6513275 E.²⁶

Gomila zauzima prostor sa promjerom od 24,20 metara, visoka je oko 3 metra, obim gomile je 76 metara i površina 460 metara. U dijelovima koji su niži i bliži zemlji gomila je obrasla raslinjem i drvećem. Preko gomile od sjevera ka jugu podignut je kameni suhozid, koji označava granicu zemljišne parcele. Osim kamena koji je postavljan u kružnom tijeku na vrhu se primjećuju i manje vrste zaklona napravljene od kamena, vjerojatno u novije vrijeme.

Prapovijesna grobna gomila (tumulus) br. 7. nalazi se istočno od nacionalnog

---

²² GPS Magellan Professional (07. kolovoz 2014.)

²³ GPS Magellan Professional (07. kolovoz 2014.)

²⁴ GPS Magellan Professional (07. kolovoz 2014.)

²⁵ GPS Magellan Professional (07. kolovoz 2014.)

²⁶ GPS Magellan Professional (07. kolovoz 2014.)

spomenika na udaljenosti do 350 m zračne linije. Smještena je na nadmorskoj visini od 284m, zemljopisnoj širini 4728509 N i zemljopisnoj dužini 6513318 E.²⁷

Gomila zauzima prostor sa promjerom od 18,60 metara, visoka je 1,5–2 metra, obim gomile je 58,50 metara i površina 271,50 metara. U dijelovima koji su niži i bliži zemlji gomila je obrasla raslinjem i drvećem. Osim kamena koji je postavljan u kružnom tijeku na vrhu se primjećuju i manje vrste zaklona napravljene od kamena, vjerojatno u novije vrijeme.

Prapovijesna grobna gomila (tumulus) br. 8. nalazi se jugoistočno od nacionalnog spomenika na udaljenosti do 480 m zračne linije. Smještena je na nadmorskoj visini od 288m, zemljopisnoj širini 4728426 N i zemljopisnoj dužini 6513420 E.²⁸

Gomila zauzima prostor sa promjerom od 26,40 metara, visoka je 4,5–5 metara, obim gomile je 83 metra i površina 547 metara. U dijelovima koji su niži i bliži zemlji gomila je obrasla raslinjem i drvećem. Osim kamena koji je postavljan u kružnom tijeku na vrhu se ne primjećuju bilo koji drugi ostatci grobnice.

Mjesto i ostatci prapovijesne grobne gomile (tumulusa) br. 9. nalaze se jugoistočno od nacionalnog spomenika na udaljenosti do 470 m zračne linije. Smješteni su na nadmorskoj visini od 286m, zemljopisnoj širini 4728452 N i zemljopisnoj dužini 6513408 E.²⁹

Gomila se nalazila tik preko puta gomile br. 8. Uništena je tijekom ratnih dejstava 1992. – 1995. godine tako da su od nje ostali samo dijelovi sa sjeverne strane.

Stećak br. 1. – sanduk ugrađen u temelj crkve sa bočne sjeverne strane, oštećen sa čeone zapadne strane, obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stećka su: dužina 205x vidljiva širina 55, vidljiva visina 27 cm.

Stećak br. 2. – sanduk sa ukrasom, ugrađen u temelj crkve tik do stećka br. 1, obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stećka su: dužina 200x vidljiva širina 49x vidljiva visina 17 cm.

Na gornjoj površini stećka kao okvir urezana je pravokutna bordura od niza kosih paralelnih linija. U zapadnom i istočnom dijelu gornje površine nalazi se po jedan motiv krsta sa kružnim završecima. Ukrasi su rađeni tehnikom udubljanja.

Stećak br. 3. – sanduk ugrađen u temelj crkve sa bočne sjeverne, obrastao lišajevima, orijentiran u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stećka su: 190/55/49 cm.

Stećak br. 4. – sanduk, oštećen sa bočne južne strane, obrastao lišajevima, orijentiran u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stećka su: 225/143/43 cm.

Stećak br. 5. – visoki sanduk, oštećen sa zapadne čeone strane, odnosno odlomljen dio u visini stećka, obrastao lišajevima, orijentiran u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stećka su: 186/61/113 cm.

U gornjem dijelu stećka bočnih i čeonih strana, kao okvir, pruža se traka od povijene loze sa trolistovima. Ispod nje na bočnoj južnoj strani nalazi se scena sa životinjama – 4 košute, od kojih jedna gotovo u cijelosti nedostaje, jer je i stećak oštećen. Na bočnoj

---

²⁷ GPS Magellan Professional (07. kolovoz 2014.)

²⁸ GPS Magellan Professional (07. kolovoz 2014.)

²⁹ GPS Magellan Professional (07. kolovoz 2014.)

sjevernoj strani ispod trake, nalazi se scena mješovitog kola sa sedam figura u kojem su igrači naizmjenično muške i ženske figure, ispred kojih je jelen sa jahačem, koji dijelom nedostaje zbog oštećenosti stečka. Ukrasi su rađeni tehnikom reljefnog ispupčenja.

Stećak br. 6. – sanduk sa ukrasom, sa južne bočne strane nalaze se ploče korištene prilikom radova na obnovi crkve, obrastao mahovinom ilišajevima, orijentiran u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stečka su: 200/118/40 cm.

Na gornjoj površini stečka u zapadnom dijelu, nalazi se motiv – vodenice, rađene tehnikom udublivanja.

Stećak br. 7. – sanduk sa ukrasom, fino klesan, obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stečka su: 200/125/38 cm.

Na gornjoj površini stečka u zapadnom dijelu, nalazi se motiv – vodenice, rađene tehnikom udublivanja. U gornjem dijelu stečka bočnih i čeonih strana, pruža se tordirana traka, rađena u vidu reljefnog ispupčenja. Na obje čeone strane na krajevima u visini stečka, naglašen je ispust, koji je nešto manji od ostatka čeone površine i kod posmatrača stvara dojam da se radi o okviru.

Stećak br. 8. – sanduk sa postoljem i ukrasom, fino klesan, obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stečka su: 166/80/66 cm,
- dimenzije postolja su: 235/130/15 cm.

U gornjem dijelu stečka bočne južne strane pruža se traka od povijene loze sa trolistovima. Ispod nje pruža se traka u vidu kosih paralelica, koja se na krajevima spušta prema postolju. U tom dijelu nalaze se četiri arkade. U gornjem dijelu, gdje se arkade spajaju i na krajevima u kutovima, nalazi se po jedan trolist. Ukrasi su rađeni u vidu reljefnog ispupčenja. Sa bočne sjeverne strane, u gornjem dijelu stečka pruža se traka od povijene loze sa trolistovima. Ispod trake pruža se okvir u vidu reljefnog ispupčenja u kojem se nalazi mješovito kolo sa osam figura u kojem je na čelu muška figura, zatim pet ženskih, te muška i na kraju opet ženska figura. Ukrasi figura u kolu su rađeni tehnikom udublivanja i teško se raspoznaju.

Stećak br. 9. – sanduk, oštećen sa čeone zapadne strane, obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stečka su: 161/80/40 cm.

Stećak br. 10. – sanduk sa ukrasom, oštećen, prepolovljen po dužini, obrastao mahovinom i lišajevima, orijentirana u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stečka su: 210/78+66/32 cm.

Na gornjoj površini stečka u zapadnom dijelu, nalazi se motiv štita, koji je prepolovljen po dužini, kao i stećak. Uz motiv štita obično se nalazi mač, ali je presijecanjem stečka uništen. Ukras je rađen tehnikom udublivanja.

Stećak br. 11. – ploča sa oštećenim ukrasom, fino klesana, obrasla mahovinom i lišajevima, orijentirana u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stečka su: 274/216/33 cm.

Na gornjoj površini stečka u zapadnom dijelu, nalazi se motiv štita i mača. Gornji dio štita je oštećen i ne vidi se najbolje. Mještani su površinu stečka koristili za pravljenje maltera i betona, te na taj način oštetili ukras. Ukras je rađen tehnikom

udublјivanja.

Stećak br. 12. – ploča sa oštećenim ukrasom, dijelom utonula, obrasla lišajevima i travom, orijentirana u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stećka su: 228/170/28 cm.

Na gornjoj površini stećka u zapadnom dijelu, nalazi se motiv štita i mača. Gornji dio štita je oštećen i ne vidi se najbolje. Mještani su površinu stećka koristili za pravljenje maltera i betona, te na taj način oštetili ukras. Ukras je rađen tehnikom udublјivanja.

Stećak br. 13. – sanduk, oštećen, presječen poprečno, nedostaje odlomljeni dio stećka sa zapadne strane, obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stećka su: 170/139/32 cm.

Na gornjoj površini stećka u istočnom dijelu, poprečno se pruža tordirana traka, rađena tehnikom reljefnog ispućenja.

Stećak br. 14. – ploča, grubo obrađene gornje površine, utonula, obrasla lišajevima i travom, orijentirana u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stećka su: 175/104/6 cm.

Stećak br. 15. – ploča, oštećena sa čeonu zapadne strane, bočne južne strane i gornja površina stećka. Mještani su površinu stećka koristili za pravljenje maltera i betona. Ploča je obrasla mahovinom, lišajevima i travom, a orijentirana je u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stećka su: 252/160/35 cm.

Stećak br. 16. – ploča, oštećena, utonula, sa čeonu zapadne strane zabetonirana, Mještani su površinu stećka koristili za pravljenje maltera i betona. Ploča je obrasla lišajevima, a orijentirana je u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stećka su: 243/137/11 cm.

Stećak br. 17. – ploča, oštećena, utonula, sa čeonu zapadne i bočne južne strane ploča je zabetonirana. Mještani su površinu stećka koristili za pravljenje maltera i betona. Ploča je obrasla mahovinom, lišajevima i travom, a orijentirana je u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stećka su: 217/176/18 cm.

Stećak br. 18. – sanduk sa ukrasom, obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stećka su: 200/76/59 cm.

Na gornjoj površini stećka u zapadnom dijelu nalaze se dva manja krsta rađena tehnikom udublјivanja.

Stećak br. 19. – ploča, oštećena, presječna poprečno, odlomljeni dio stećka sa zapadne strane izlomljen je na manje dijelove, obrastao lišajevima, orijentiran u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stećka su: 170/147/23 cm.

Stećak br. 20. – sanduk, utonuo, obrastao mahovinom, lišajevima i travom, orijentiran u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stećka su: 174/76/5 cm.

Stećak br. 21. – sanduk, ugrađen u temelj crkve sa bočne južne strane, obrastao lišajevima, orijentiran u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stećka su: dužina 177 cm.

Stećak br. 22. – sanduk, ugrađen u temelj crkve sa bočne južne strane, do br. 21. obrastao lišajevima, orijentiran u pravcu zapad – istok,

- dimenzije stećka su: dužina 196 cm.
- Stećak br. 23.** – sanduk, ugrađen u temelj crkve sa bočne južne strane, do br. 22. obrastao lišajevima, orijentiran u pravcu sjever – jug,
  - dimenzije stećka su: širina 62 cm.
- Stećak br. 24.** – sanduk, ugrađen u temelj crkve sa bočne južne strane, do br. 23. obrastao lišajevima, orijentiran u pravcu sjever – jug,
  - dimenzije stećka su: širina 71 cm.
- Stećak br. 25.** – sanduk, ugrađen u temelj crkve sa bočne južne strane, do br. 24. obrastao lišajevima, orijentiran u pravcu zapad – istok,
  - dimenzije stećka su: dužina 168 cm.
- Stećak br. 26.** – sanduk, ugrađen u podzid grobne gomile, obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran u pravcu zapad – istok,
  - dimenzije stećka su: 134/46/44 cm.
- Stećak br. 27.** – sanduk, prevrnut na bočnu stranu i ugrađen u podzid grobne gomile, obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran u pravcu sjever – jug,
  - dimenzije stećka su: 120/48/54 cm.
- Stećak br. 28.** – sanduk, prevrnut na bočnu stranu i ugrađen u podzid grobne gomile, obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran u pravcu sjever – jug,
  - dimenzije stećka su: 124/22/48 cm.
- Stećak br. 29.** – sanduk, prevrnut na bočnu stranu i ugrađen u podzid grobne gomile, obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran u pravcu sjever – jug,
  - dimenzije stećka su: 120/19/50 cm.
- Stećak br. 30.** – sanduk, na prostoru grobne gomile, obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran u pravcu zapad – istok,
  - dimenzije stećka su: 125x54x40 cm.

Opis pravoslavne crkve svetog Petra i Pavla u Zaplaniku³⁰

Prema arhitektonskim obilježjima i prema konceptu prostorne organizacije crkva svetog Petra i Pavla u Zaplaniku pripada tipu jednobrodnih crkava sa polukružnom apsidom i zvonikom na preslicu. Orijentacija crkve je u pravcu istok – zapad sa ulazom na zapadnoj i apsidom na istočnoj strani. Vanjske dimenzije objekta iznose oko 12,15X6,30 m (dužina mjerena sa apsidom).

Crkva ima masivne kamene zidove čija debljina iznosi oko 90 cm. Zidovi su izrađeni od krupnih kamenih blokova, koji su sa vanjske strane vidljivi i koji su fugirani cementnim malterom, dok su kamene zidove sa unutarnje strane malterisani cementnim malterom i bojani. Kamene blokove su visine oko 30 cm, a širina im je promjenljiva.

Gornju konstrukciju naosa čini podužno postavljen bačvasti svod. Apsida je polukružna s unutarnje i vanjske strane, a praskomidija i đakonikon imaju pravokutne niše i nalaze se u bočnim zidovima apside. Poluprečnik apside iznosi oko 185 cm. Oltar je izrađen od novih kamenih blokova.

Unutarnja visina crkve, mjerena od poda do tjemena svoda iznosi oko 5,0 m. Krov

---

³⁰ Opis pravoslavne crkve Petra i Pavla dat je na osnovu sadašnje, obnovljene crkve i na osnovu nacrti koje je po nalogu investitora Eparhije Zahumsko-Hercegovačke i Primorske 2008. godine izradio projektni studio ART-ARH iz Trebinja. Tijekom ratnih dejstava 1992. – 1995. godine crkva u Zaplaniku je znatno oštećena, a nakon toga, uslijed atmosferskih utjecaja došlo je do daljnje devastacije objekta. Na fotografijama iz 2008. godine vide se oštećenja na krovu i zidovima crkve.

crkve je dvovodni i u cjelini je prekriven kamenim pločama. Apsida je, također, prekrivena kamenim pločama.

Pod crkve je izrađen od starih kamenih ploča.

Osvjetljenje crkve ostvareno je kroz dva pravokutna prozorska otvora koji se nalaze na južnom i sjevernom zidu crkve, kao i kroz mali prozorski otvor koji se nalazi na apsidi.

Prozorski otvori su lučno završeni, paraboličnog oblika, tako da su njihove dimenzije na fasadi nešto manje nego one u unutarnjosti objekta. Svi prozori su izrađeni od drveta i sa vanjske strane imaju kamene okvire. Vanjske dimenzije prozorskog otvora koji se nalazi na sjevernoj fasadi iznosi oko 60 cm širine i 130 cm visine, dok njegova unutarnja dimenzija iznosi oko 101 cm širine, a visina parapeta iznosi oko 134 cm. Vanjske dimenzije prozorskog otvora koji se nalazi na južnoj fasadi iznosi oko 60 cm širine i 126 cm visine, dok njegova unutarnja dimenzija iznosi oko 96 cm širine, a visina parapeta iznosi oko 138 cm. Dimenzija prozorskog otvora koji se nalazi na apsidi iznosi oko 56 cm širine i 59 cm visine, dok vanjske dimenzije iznose oko 30 cm širine i 72 cm visine. Ulazna vrata u crkvu su izrađena od željeza, vanjske širine oko 91 cm, unutarnje širine oko 128 cm i visine oko 200 cm. Iznad ulaznih vrata, a ispod zvonika, smješten u njegovoj osovini, nalazi se okrugli otvor (okulus). Drugi okulus se nalazi na istočnom zidu iznad apsida.

Iznad zapadnog zida crkve od fino obrađenog kamena urađen je zvonik "na preslicu" sa jednim otvorom za zvono. Visina zvonika mjerena od kote terena do tjemena kamenog krsta iznosi oko 7,35 m.

Visina južne i sjeverne fasade objekta, mjereno od kote terena do početka dvovodnog krova iznosi oko 4,0 m.

U mjesecu kolovozu 2014. godine, prilikom obilaska lokaliteta ustanovljeno je da je na pravoslavnoj crkvi postavljena nova kamena "preslica" sa novim zvonom. Stari kameni dijelovi preslice, kao i staro zvono nalaze se na lokalitetu u blizini pravoslavne crkve. Natpis na starom zvonu glasi: "GEGOSSEN VON VINCENZ JUNGBAUER IN WIEN 1871" što u prijevodu znači: izliveno od Vinćenca Jungbauera u Beču 1871.

Opis srednjovjekovne crkve

Južno od pravoslavne crkve Petra i Pavla nalaze se ostatci srednjovjekovne crkve. Orijentacija crkve je u pravcu istok – zapad sa ulazom na zapadnoj i apsidom na istočnoj strani. Vanjske dimenzije objekta iznose oko 7,90X5,40 m (dužina mjerena sa apsidom). Zidovi crkve su do danas sačuvani i njihova debljina je različita na pojedinim dijelovima i iznosi oko od 60 do 85 cm. Ostatci zidova srednjovjekovne crkve su visine od 30 do 40 cm. Prema ostacima i uvidom na licu mjesta konstatirano je da je crkva bila jednobrodna sa polukružnom apsidom. Unutarnja dubina apsida iznosila je oko 150 cm. Z. Kajmaković je uz njen sjeverni dovratnik i u apsidalnoj konhi našao ostatke fresko oslikanog malter prema čemu je zaključio da je crkva bila fresko slikana³¹.

Groblje uz crkvu svetog Petra i Pavla u Zaplaniku Kameni nadgrobnici (krstače)

Uz pravoslavnu crkvu posvećenu svetom Petru i Pavlu u Zaplaniku nalazi se groblje sa 15 starih kamenih nadgrobnika (krstača) iz XIX i XX stoljeća. Groblje zauzima

---

³¹ Kajmaković, Zdravko. Zidno slikarstvo u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Veselin Masleša, 1971. str. 311.

zapadni dio parcele. Ulaz u groblje je ostvaren sa južne strane. Rimokatoličko groblje je i danas aktivno. Kameni nadgrobnici su smješteni na zapadnoj strani parcele, u neposrednoj blizini ostataka srednjovjekovne crkve. Nepravilno su raspoređeni po grobljanskoj parceli, a najviše ih je koncentrirano neposredno uz samu crkvu. Najveći broj nadgrobnika rađen je od sedre u obliku krsta jednostavne obrade. Neki od njih imaju dekoraciju koja se sastoji od uklesanog krsta, uklesane šestostrane zvijezde, kao i onih koji imaju floralnu dekoraciju. Neki od nadgrobnika imaju uklesan natpis pisan ćirilicom. Natpisi su sadržajem vrlo jednostavni i sažeti. Sadrže osnovne podatke o pokojniku, pokojnikovo ime i prezime, godinu rođenja i smrti. Na nekim nadgrobnicima je upisano ime onoga ko je podigao spomenik. O majstorima-klesarima koji su izvodili nadgrobnike nemamo podataka.

Nadgrobnik broj 1

Krstača se nalazi u dijelu groblja gdje se sahranjuje porodica Pupić.

Sastoji se od kamenog sanduka dimenzija 210X116X8 cm i krstače.

Krstača je kamena, jednostavne izrade, na kojoj se jasno vidi linija lomljenja krsta koja se nalazi u gornjem dijelu krstače.

Dimenzije krsta iznose: visina 60 cm, širina 35 cm i debljina kamena je oko 10 cm.

Na zapadnoj strani krsta nalazi se natpis: "ПРЕСТАВИ СЕ РАБ БОЖИЈИ ЈЕРЕМИЈЕ".

Na istočnoj strani krsta je nečitak natpis.

Nadgrobnik broj 2

Krstača se nalazi u dijelu groblja gdje se sahranjuje porodica Pupić.

Krstača je kamena, jednostavne izrade, zarasla u rastinju.

Dimenzije krsta iznose: visina 44 cm, širina 37 cm i debljina kamena je oko 11,5 cm.

Na zapadnoj strani krsta nalazi se natpis: "ПРЕСТАВИ 1834...ЦИМАНА БОЖИЈИ РАБЕ"

Na istočnoj strani krsta nema natpisa niti ukrasa.

Nadgrobnik broj 3

Krstača se nalazi u dijelu groblja gdje se sahranjuje porodica Prnjat.

Sastoji se od kamenog sanduka dimenzija 186X90X30 cm.

Krstača je kamena, jednostavne izrade čije dimenzije iznose 64X60X16 cm.

Na zapadnoj strani krsta nalazi se ukras uklesan u kamenu u obliku eksera.

Na istočnoj strani krsta nalazi se ukras uklesan u kamenu u obliku krsta koji na svojem donjem dijelu ima udubljenje u obliku kruga i natpis koji je djelomično čitljiv: "ОЋЕ ПОЧИВАЈЕТСЈА..."

Nadgrobnik broj 4

Krstača se nalazi u dijelu groblja gdje se sahranjuje porodica Milićević.

Sastoji se od kamenog sanduka dimenzija 180X72X22 cm.

Krstača je kamena, jednostavne izrade, dimanzija 100X46X16 cm.

Na zapadnoj strani krsta nalazi se natpis: "ОЋЕ ПОЧИВА ПАБ БОЖИ МАРЕ МАЈКА"

ЂУРА МИЛИЋЕВИЋА ПРЕСТАВИСЕ Г 1899".

Na istočnoj strani krsta nalazi se ukras uklesan u kamenu u obliku strijele i floralnih dekoracija.

Nadgrobnik broj 5

Krstača se nalazi u dijelu groblja gdje se sahranjuje porodica Prnjat.

Sastoji se od kamenog sanduka dimenzija 163X79X28.

Krstača je kamena, dimenzija 85X37X14 cm.

Na zapadnoj kao i na istočnoj strani krsta nalaze se dekoracije uklesane u kamenu u obliku više krstova. Natpisi nisu čitljivi.

Nadgrobnik broj 6

Krstača se nalazi u dijelu groblja gdje se sahranjuje porodica Milićević.

Sastoji se od kamenog sanduka dimenzija 163X74X5 cm.

Krstača je kamena, jednostavne izrade, dimenzija 83X53X13 cm, djelomično je oštećena.

Na zapadnoj strani krsta nalazi se natpis: "ОВДЕ ПОЧИВА НИК. МИЛИЋЕВИЋ+19.. И ОВАЈ СПОМЕН ПОД... МУ СУПРУГА СИМАНА И ЗАСЕ А ВИШЕ НИКОМЕ 1925 Г".

Na istočnoj strani krsta nalaze se ukrasi uklesani u kamenu u obliku floralnih dekoracija i krstova.

Nadgrobnik broj 7

Sastoji se od kamenog sanduka dimenzija 180X7X22 cm.

Krstača je kamena, dimenzija 77X42X14 cm ima manja oštećenja.

Na zapadnoj strani krsta nalazi se natpis: "ISUS HRISTOS – OVDE POČIVA RAB BOŽI PERO BARZUT 1888". Na ovoj strani nalazi se dekoracija u obliku floralnih elemenata.

Na istočnoj strani krsta nalazi se ukras uklesan u kamenu u obliku strijele i floralnih dekoracija.

Nadgrobnik broj 8

Sastoji se od kamenog sanduka dimenzija 190/90/50 cm.

Krstača je kamena sa postoljem dimenzija 200X23 cm.

Kameni krst dimenzija 45,5X34,5X9 cm.

Na zapadnoj strani krsta nalazi se natpis: "ОВАЈ СПОМЕНИК ПОДИЖЕ+ЂУРО ШКЕРО ОЦУ РИСТУ МАЈЦИ МАРИ И ТЕТКИ АНЂИ 1934".

Nadgrobnik broj 9

Krstača se nalazi u dijelu groblja gdje se sahranjuje porodica Škero.

Sastoji se od kamenog krsta dimenzija 85X48X18 cm.

Na istočnoj i zapadnoj strani krsta nalazi se kamena dekoracija u obliku geometrijskih elemenata. Natpis nije čitljiv.

Nadgrobnik broj 10

Krstača se nalazi u dijelu groblja gdje se sahranjuje porodica Škero.

Sastoji se od kamenog krsta dimenzija 100X63X26 cm.

Na istočnoj i zapadnoj strani krsta nalazi se kamena dekoracija u obliku geometrijskih

elemenata.

Nadgrobnik broj 11

Krstača se nalazi u dijelu groblja gdje se sahranjuje porodica Škero.

Sastoji se od kamenog krsta jednostavne izrade, dimenzija 111X5X16 cm i djelomično je oštećen.

Na zapadnoj strani krsta nalazi se kamena dekoracija u obliku geometrijskih i floralnih elemenata.

Na istočnoj strani krsta nalazi se natpis: "НАДГРОБНИ СПОМЕНИК ПОД ОВОМ ПЛОЧОМ ПОЧИВАЈУ ЈОВАНКЕ СУПРУГЕ ЂУРЕ ИЋА ПОЂЕНА У БОБАНИМА ПРЕМИНУЛА У СЕЛУ ЗАПЛАНИК ГОДИНА ОВА И НАДГРОБНИ СПОМЕНИК ПОДИЖЕ БЛАГОДАРНИ СИН".

Nadgrobnik broj 12

Sastoji se od kamenog sanduka dimenzija 225X100X70 cm.

Krstača je kamena, dimenzija 50X34,5X9 cm.

Na istočnoj strani krsta nalazi se natpis: "СВОЈИМ МИЛ. РОДИТЕЛЈИМА И НЕПРЕЖАЛЈЕНОМ СИНУ МИЛОРАДУ ПОДИЖЕ СИН И ОТАЦ РИСТО 1935"

Na zapadnoj strani krsta nalazi se natpis: "ВЈЕЧНО ПОЧИВАЛИШТЕ ОБИТЕЛЈИ РИСТА Л. ПУПИЋ".

Nadgrobnik broj 13

Sastoji se od kamenog sanduka dimenzija 241X210X70 cm.

Kameno postolje, dimenzija 65X130 cm.

Krstača je kamena dimenzija 48X49,5X12 cm.

Na istočnoj strani krsta nalazi se natpis: "ОВАЈ СПОМЕНИК ЈЕ ....СИМО ПУПИЋ СТРИЦУ РИСТУ И ЦИЈЕЛОЈ ОБИТЕЛЈИ"... (nečitko)

Na zapadnoj strani krsta nalazi se natpis: "ОВАЈ СПОМЕНИК ПОДИЖЕ+ЈОВО ПУПИЋ ЗАХФАЛНОМ ОЦУ ПЕРУ И ЗА ОБИТЕЛЈ БРАТА СИМА 1929".

Nadgrobnik broj 14

Na zapadnoj strani krsta nalazi se natpis: "ОВАЈ СПОМЕНИК ПОДИЖЕ ЈОВО ПУПИЋ ЗА ЖИВОТА СЕБИ И СУПРУГИ АНИЦИ 1931 У КОЈИ ПОЛОЖИ КОСТИ СВОЈИХ РОДИТЕЛЈА И БРАТА ТОМА И ТРИФКА".

Sastoji se od kamenog sanduka dimenzija 235X114X120 cm.

Kameno postolje dimenzija 145X 55X22 cm.

Kameni krst, dimenzija 62X40X10 cm.

Nadgrobnik broj 15

Krstača se nalazi u dijelu groblja gdje se sahranjuje porodica Pupić.

Kameni krst, dimenzija 80X60X17,5 cm, bez dekoracije.

Na istočnoj strani krsta nalazi se natpis: "ИСУС ХРИСТОС ОВЋИ ПОЧИВА ПОКОЈНА СТАНЕ ПУПИЋ".

3. Dosadašnja zakonska zaštita

U Prostornom planu BiH do 2000. godine na području općine Trebinje kao

spomenik II kategorije uvrštena su 72 lokaliteta nekropola sa stećcima (2406 stećaka) bez preciznije identifikacije.³²

Prema evidenciji Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta, predmetno dobro je bilo evidentirano pod sljedećim nazivom:

- **Zaplanik, Zaplanik, Trebinje**
- **Nekropola stećaka**

Sačuvano 18 stećaka u obliku ploča i sanduka. Uz pravoslavnu crkvu Sv. Petra i današnje groblje, locirana je nekropola u selu Zaplanik u predjelu Kurtovići. Prvobitna nekropola bila je veća. U blizini stećaka su ostatci neke stare zgrade.

Navedeno dobro nije bilo upisano u Registar spomenika kulture Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine.³³

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Istraživačke radove u smislu popisa i obilaženja lokacija sa stećcima na području općine Trebinje, vršio je Šefik Bešlagić.³⁴

Crkva svetog Petra i Pavla u Zaplaniku je tijekom ratnih dejstava 1992.–1995. godine bila spaljena čime je znatno oštećena. Nakon toga, uslijed atmosferskih utjecaja došlo je do daljnje devastacije objekta. Oštećene su kamene ploče krova, zatim jugozapadni kut crkve, a djelomično su oštećeni svi zidovi, kao i ikonostas i prozorski otvori. Uvidom na licu mjesta, pristupilo se mjerenju i snimanju objekta, čime je utvrđen stupanj oštećenja objekta. Priložene skice su služile projektantu kao podloga za izradu predmjera radova za sanaciju crkve. Investitor Eparhija Zahumsko-Hercegovačka i Primorska je 2008. godine odabrala projektni studio ART-ARH studio iz Trebinja za izradu dokumentacije za obnovu crkve.

Nakon izrade dokumentacije za rekonstrukciju crkve pristupilo se čišćenju i rehabilitaciji objekta.

Najprije je izvršeno popunjavanje nedostajućih zidova i njihovih dijelova, zatim izrada krovnog pokrivača, i na kraju grubo i fino malteriranje unutarnjih zidova crkve. Također je izvršena restauracija devastiranog jugozapadnog dijela zida i to zidanjem novim klesanim kamenom. Izvršena je i sanacija kamenih ploča poda crkve sa mjestimičnom zamjenom ploča i fugovanjem.

5. Sadašnje stanje dobra

Uvidom na licu mjesta, 14.04. i 07.08.2014. godine, ustanovljeno je sljedeće:

- prapovijesne grobne gomile u dijelovima koji su niži i bliži zemlji obrasle su raslinjem i drvećem. Na pojedinim gomilama nalaze se od kamena, vjerojatno u novije vrijeme, napravljene male vrste zaklona (manji rovovi); gomila br. 9. je uništena tijekom ratnih dejstava 1992. – 1995. godine;

³² Grupa autora, *Prostorni plan Bosne i Hercegovine, faza b – valorizacija, prirodne i kulturno-historijske vrijednosti*, Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje Arhitektonskog fakultet u Sarajevu i Urbanistički zavod za Bosnu i Hercegovinu Sarajevo, Sarajevo 1980. str. 52.

³³ Dopis Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta, broj: 07-40-4-5919-1/12 od 27.11.2012. godine.

³⁴ Bešlagić, Šefik. *Stećci, kataloško-topografski pregled*. Sarajevo: "Veselin Masleša", 1971. str. 392–409.

- ograđeni prostor groblja sa oživljavanjem vegetacije, obrasta niskom travom i trnjem, područje se održava uklanjanjem trnja i košenjem trave;
- prostor grobne gomile prekriven je trnjem i obrastao niskom travom. Sa sjeverne i sjeverozapadne strane gomile nalazi se podzid u koji su ugrađena 4 stećka;
- na stećcima se nalaze biljni organizmi (lišajevi i mahovina) u većoj ili manjoj mjeri, pojedini su oštećeni (odlomljeni pojedini dijelovi stećka po širini ili presječeni po dužini);
- osam stećaka (br. 1, 2, 3, 21, 22, 23, 24, i 25) je ugrađeno u temelje crkve sv. Apostola Petra i Pavla sa bočnih strana;
- stećak br. 5. i ukraši na njemu su oštećen usljed ratnih dejstava 1992. – 1995.;
- stećak br. 10. je presječen po dužini i oštećen mu je ukras,
- na stećku broj 12. je oštećen ukras, jer je njegova površina korištena za pravljenje maltera i betona, dok kod stećka br. 13 nedostaje polovica sa zapadne strane na kojoj se vjerojatno nalazi ukras identičan ukrasu na istočnoj strani;
- stećci br. 16 i 17. su korišteni za pravljenje maltera i betona, dok su odlomljeni dijelovi stećaka br. 13. 15, i 19., vjerojatno korišteni kao građevinski materijal za uređenje recentnijih grobnica;
- spomenici su izloženi ubrzanom propadanju uslijed nedostatka redovitog održavanja;
- ostatci zidova i temelja srednjovjekovne crkve je nepromijenjeno. Ostatci kamenih zidova visine oko 70 cm je zaraslo rastinjem i potpuno je onemogućen pristup;
- Crkva svetog Petra i Pavla je građevinski u dobrom stanju;
- Staro zvono iz 1871. godine treba biti zaštićeno, jer nije više u funkciji iz razloga što je zamijenjeno novim, kao i kamena "preslica".

6. Specifični rizici

- Neodržavanje stećaka oštećenih za vrijeme rata i nizak stupanj svijesti stanovništva koje vrši ukop svojih članova u recentne grobove, o vrijednostima spomenika iz perioda srednjeg vijeka, jer pojedine površine stećaka koristi za pravljenje maltera i betona, čak se pojedini dijelovi stećka lome i koriste za uređenje grobnica,
- dezintegracija lokaliteta zbog dugogodišnjeg neodržavanja,
- nepovoljni utjecaji atmosferalija,
- samonikla vegetacija.
- pravoslavna crkva je građevinski u dobrom stanju, kao i krstače.
- Ostatci zidova srednjovjekovne crkve potrebno je arheološki istražiti i konzervirati.

III ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za proglašenje dobara nacionalnim spomenicima ("Službeni glasnik BiH", br. 33/02 i 15/03), Povjerenstvo donosi odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

A. Vremensko određenje

B. Povijesna vrijednost

C. Umjetnička i estetska vrijednost

- i. Kvalitet obrade,
- ii. Kvalitet materijala,
- iii. Proporcije,
- v. Vrijednost detalja.

D. Čitljivost (dokumentarna, znanstvena, obrazovna vrijednost)

- i. Materijalno svjedočanstvo o manje poznatim povijesnim periodima.

E. Simbolička vrijednost

- i. Ontološka vrijednost,
- ii. Sakralna vrijednost,
- iii. Tradicionalna vrijednost,
- iv. Vežanost za rituale ili obrede,
- v. Značaj za identitet skupine ljudi.

F. Ambijentalna vrijednost

- iii. Objekat ili skupina objekata je dio cjeline ili područja.

G. Izvornost

- i. Oblik i dizajn
- ii. Materijal i sadržaj
- iii. Namjena i uporaba,
- iv. Tradicija i tehnike,
- v. Položaj i smještaj u prostoru,
- vi. Duh i osjećanja.

I. Cjelovitost (cjeline, područja, zbirke)

- i. Fizička cjelovitost (kompaktnost).

Sastavnim dijelom ove odluke su:

- Imovinsko-vlasnička dokumentacija
  - Kopija katasatsrkog plana broj: 35-XV-d/3; R= 1:6250; za k.č. 410/1 i 410/2, k.o. Kurtovići, Ravno,
  - Prijepis posjedovnog lista broj 118/1 i 131/1, k.o. Kurtovići, Ravno,
  - Zemljišnoknjižni uložak broj 352 k.o. SP Kurtovići, (NAR i RZ BROJ: 21.47/714.3-1-746/14) za k.č. broj 410/1 od 08.04.2014. godine i

zemljišnoknjižni uložak broj 498 k.o. Kurtovići, (Nar. broj: 600/2001) za k.č. broj 410/2 od 18.07.2001. godine.

- Dokumentacija o prethodnoj zaštiti dobra:
  - Dopis Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta broj: 07-40-4-5919-1/12, od 27.11.2012. godine, kojim su Komisiji dostavljeni podaci o evidenciji i statusu prethodne zaštite za *crkvu Sv. Apostola Petra i Pavla sa pravoslavnim grobljem, srednjovjekovnom nekropolom stećaka i temeljima srednjovjekovne crkve u selu Zaplanik (Trebinjska šuma), Ravno*.
- Fotodokumentacija:
  - fotografije postojećeg stanja dobra snimljene su 14.04.2014. godine; fotografirali: povjesničar Zijad Halilović (fotografirano digitalnim fotoaparatom Canon EOS 450D); Alisa Marjanović (fotografirano digitalnim fotoaparatom Canon EOS 450D).
- Tehnička dokumentacija:
  - Tehnički snimci postojećeg stanja dobra (skica nekropola, snimak spomenika); dana 14.04.2014. godine mjerili i snimali: Zijad Halilović, suradnik za arheologiju, Alisa Marjanović, suradnik za spomenike graditeljskog naslijeđa i Nermina Katkić, dipl. ing. arh.

Korištena literatura

Tijeko vođenja postupka proglašenja dobra nacionalnim spomenikom BiH, korištena je sljedeća literatura:

1929. Spomenici eparhije Zahumsko-hercegovačke 1918. – 1928. Niš, 1929.
- 1936, Krunic, Dragoslav. *Zadnji katolici u okolici Trebinja*. KALENDAR_NAPREDAK, br. 26, 01/01/1936.
1971. Bešlagić, Šefik. *Stećci, kataloško-topografski pregled*. Sarajevo: "Veselin Masleša", 1971.
1971. Kajmaković, Zdravko. *Zidno slikarstvo u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1971.
1979. Sparavalo, Ljubo. *Srednjovjekovna groblja, crkvine i crkve na području Šume trebinjske*. Trebinje: Zavičajni muzej Trebinje, TRIBUNIA 5, 1979.
1980. Grupa autora, *Prostorni plan Bosne i Hercegovine, faza b – valorizacija, prirodne i kulturno-historijske vrijednosti*, Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje Arhitektonskog fakultet u Sarajevu i Urbanistički zavod za Bosnu i Hercegovinu Sarajevo, Sarajevo, 1980.
1998. Tošić, Đuro. *Trebinjska oblast u srednjem vijeku*. Beograd: Istorijski institut SANU, 1998.
2012. Dopis Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta, broj: 07-40-4-5919-1/12 od 27.11.2012. godine.
2013. Dopis Crkvene Opštine Trebinje, Parohija treća trebinjska broj: 19/12 od 31. 12. 2013. godine.
2014. Ratković, Aleksandar. *Selo Zaplanik – Trebinjska šuma – Trebinje (geografski položaj, istorijat, crkva svetih apostola Petra i Pavla)*. Neobjavljen rad dostavljen Komisiji dana 15. 04. 2014. godine.

www.google earth.com (23.01.2014.)

www.google earth.com (23.01.2014.)

www.google earth.com (23.05.2014.)

Nositelj istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

*Alisa Marjanović, diplomirani inženjer arhitekture,
suradnik za spomenike graditeljskog naslijeđa
u Povjerenstvu za očuvanje nacionalnih spomenika*

Učesnik u istraživanju i izradi Prijedloga odluke:

*Zijad Halilović, profesor povijesti, suradnik za arheologiju
u Povjerenstvu za očuvanje nacionalnih spomenika*